

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2020. – Т. 41. – С. 19-28
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.19-28

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2020. – Volume. 41. – pp. 19-28
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.19-28

УДК 930:378.4(477.85-25)ЧНУ]:94(71)

© Юрій Макар¹

Канадознавство в Чернівецькому університеті

Автор на підставі власного багаторічного досвіду проаналізував причини, етапи та наслідки впровадження *Канадознавства* до наукової роботи та навчального процесу у Чернівецькому університеті. Воно відіграє важливу роль у навчанні міжнародників, істориків та політологів, а також у розвиткові наукових досліджень.

Поштовхом до запровадження й поширення *Канадознавства* у Чернівецькому університеті стало укладення 1977 року Угоди про співпрацю з Канадським Саскачеванським університетом. Внаслідок систематичного продовження чинності Угоди співпраця триває уже п'ятий десяток років. Автор не оминає й труднощів на шляху розвитку взаємовигідної співпраці як у навчанні студентів, так і в розвиткові спільних наукових досліджень, що мало місце, з відомих причин, до здобуття Україною незалежності.

Тепер у Чернівецькому університеті діє Центр канадських студій імені Рамона Гнатишина, який базує свою діяльність на Кафедрі міжнародних відносин. З плином часу зав'язалися партнерські стосунки з іншими канадськими університетами, передусім – з Альбертським, на базі якого діє Канадський інститут українських студій. В Центрі канадських студій чимала Канадська бібліотека, зібрана з надходжень від канадських університетів, українських громадських організацій Канади, окремих осіб. Слід відзначити, що у Центрі канадських студій також зібрана чимала кількість копій архівних матеріалів, в основному отриманих від Бібліотеки і Архівів Канади (колишній Національний архів), а також з провінційних архівів Альберти, Манітоби, Саскачевану.

Автор на конкретних прикладах висвітлив форми співпраці у навчальному процесі. Мова йде про обмін студентами, викладачами, стажистами. Зокрема, зупинився на відрядженні до Чернівецького університету канадських викладачів для читання українським студентам курсів про державний устрій Канади, розвиток канадської багатокультурності, вплив канадських українців на формування канадсько-українських міждержавних стосунків.

Значну увагу автор приділив розвиткові наукових взаємин, розпочатих у 80-х роках ХХ століття спільною темою дослідження *Роль національно-етнічних меншин в освоєнні західних земель Канади*, узгодженого між Чернівецьким та Саскачеванським університетами. Згодом активну участь у спільних наукових дослідженнях взяв Канадський інститут українських студій.

За минулі десятиліття у Чернівецькому університеті виросла ціла плеяда фахівців з *Канадознавства*, проведено ряд міжнародних конференцій в Канаді та Україні. На базі Центру канадських студій Чернівецького університету пройшло дві канадознавчі конференції – у 2010 і 2019 роках – за участю учених з Альбертського, Манітобського, Саскачеванського та інших університетів. Конференції відбулися за безпосередньої підтримки Посольства Канади в Україні. Досвід Чернівецького університету підхопили Волинський, Львівський та інші університети України.

Ключові слова: Канадознавство, навчальний процес, наукова співпраця, міжлюдські взаємини, міждержавна співпраця, Угода про співпрацю.

Canadian Studies at Chernivtsi University

Based on a personal rich and fruitful experience, the author delves into retracing the causes, stages and effective outcomes of *Canadian Studies* establishment and integration into the academic research and the educational process of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (the then Chernivtsi

¹ Доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: u.makar@chnu.edu.ua; <http://orcid.org//0000-0002-7904-828X>.

State University). The author highlights the crucial role and impact of *Canadian Studies* (CS) on training and instructing students who major in International Studies, History and Political Science. On a wider level, Canadian Studies as an interdisciplinary field promotes and enhances the development of the research in a huge variety of academic domains.

Noteworthy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – the architectural jewel of Ukraine – as far back as 1977 started to pursue its efforts in cultural diplomacy, in particular launching *Canadian Studies project*, while signing University of Saskatchewan and State University of Chernivtsi Agreement for academic and cultural exchanges of faculty, scholars and students. So far our University has established itself as a viable academic center for scientific and cultural researches in various fields and in this regard all academia aim at developing it into a traditional conference. It should be emphasized, that due to the systematic extension of the Agreement, the cooperation has been yielding successful outcomes for 50 years so far. A further important implication is both the challenges of the Ukrainian statehood establishing and Ukraine's functioning as a state, first and foremost, brought some justifiable *obstacles for developing mutually beneficial cooperation*.

To date, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University hosts Ramon Hnatyshyn Centre for Canadian Studies (Department of International Relations). The researcher notes that fruitful partnership has been established with many Canadian universities; in particular the University of Alberta (Canadian Institute of Ukrainian Studies), aiming to further the interdisciplinary and international development of Canadian Studies. Ramon Hnatyshyn Centre for Canadian Studies owns a large Library of Canadian studies, collected and donated by Canadian universities, Ukrainian NGOs and individuals. It is important to stress that the Centre for Canadian Studies is home to a considerable number of archival material copies, mainly obtained from the Library and Archives Canada (formerly the National Archives), as well as from the provincial archives of Alberta, Manitoba and Saskatchewan.

The author proves that the successful stability in enhancing cooperation in the educational process especially with regards to the exchange mobility of students, lecturers, and post-graduates. Of particular was the experience of Canadian Professors' delivering lecturers in Chernivtsi National University to introduce Ukrainian students to the courses on the state structure of Canada, the development of Canadian federal policy of multiculturalism, the Canadian Ukrainians' impact on Canadian-Ukrainian interstate relations moulding.

The author aims to validate both parts' making great strides in the development of scientific research, started in the late 80s of 20th century, with a common research topic "*The Impact of National and Ethnic Minorities on the Development of Western Canada*", agreed between Chernivtsi and Saskatchewan universities. Subsequently, the Canadian Institute of Ukrainian Studies (University of Alberta) considerably facilitated in collaborative research project.

Over the last decades, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University academically developed and encouraged for further advance cohort of brilliant scientists in the interdisciplinary field of *Canadian Studies*, and held a number of international conferences in both Canada and Ukraine. Two biannual Canadian conferences were hosted by Ramon Hnatyshyn Centre for Canadian Studies in Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – in 2010 and 2019 – and were attended by scholars from Alberta, Manitoba, Saskatchewan and other universities of Canada and Ukraine. The conferences were held under the auspices of the Embassy of Canada to Ukraine. The invaluable experience of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University was emulated up by Volyn, Lviv and other Ukrainian universities.

Keywords: Canadian Studies, educational process, scientific cooperation, interpersonal relations, interstate cooperation, the Cooperation Agreement.

Коли і чому воно з'явилося?

Питання, хоч за формою риторичне, насправді заслуговує на всебічне висвітлення, бо *Канадознавство* як одна з галузей суспільствознавства посіло помітне місце у дослідженнях науковців Чернівецького університету з другої половини 70-х років минулого століття, після укладення 5 липня 1977 року *Угоди про співпрацю* із Саскачеванським університетом однойменної провінції Канади².

---

² Макар Ю. (2019), *Університети мого життя. Спогади*, Технодрук, Чернівці, с.263-269; Макар Ю. (2019) «Мій перший Ректор в Чернівцях», *Ректор Червінський. До сторіччя від дня народження*, ЧНУ,

Власне кажучи, до названої дати ні за часів Австро-Угорщини, потім Румунії і врешті Радянського Союзу науковці Університету цією тематикою не займалися. Хоча вона, безумовно, була присутня у повсякденному житті буковинців, не лише українців, поширювалася у засобах масової інформації Буковини ще з останньої декади XIX століття. Більше того, окремі вчені Чернівецького університету – економісти, правники, а згодом, після Першої світової війни, й особливо після Другої світової війни, у Канаді та США стали дуже популярними ще й випускники Чернівецького університету³. А частина з них осіла саме у Канаді, роблячи помітний внесок у розбудову Країни кленового листка, а згодом і формування її контактів з Україною, тепер вже три десятиліття незалежною державою. Щоб не бути голослівним, назву бодай декілька імен тих буковинців, які не з власної волі покинули свій рідний край, а опинившись поза ним, усе життя намагалися зробити щось корисного для нього. Зокрема, мені довелося багато років співпрацювати з *Миколою Суховерським*, випускником Факультету права Чернівецького університету, уродженцем Великого Кучурова, зустрічатися з православними священиками, випускниками Теологічного факультету – *Іваном Гуцуляком* та *Дмитром Фотієм*. А з сином останнього *Юрком Фотієм*, уродженцем підчернівецьких Ленківців, впродовж багатьох десятків років тісно співпрацював⁴.

Визначальною подією, що вплинула на уведення *Канадознавства*, а згодом *Українсько-канадських міжлюдських і міждержавних стосунків* до наукових і навчальних програм у Чернівецькому університеті стало укладення згаданої Угоди. Вона, до речі, стала першим такого типу міжнародним документом нашого університету за усі роки його діяльності за часів радянської влади. Причому вона укладалася на засадах співпраці в галузі гуманітарно-суспільствознавчих галузей знань, і передбачала співпрацю з української мови, української культури та історії України⁵. Як це все відбулося?

Під кінець червня того року на запрошення Товариства *Україна*, яке здійснювало культурні зв'язки з українцями за кордоном, до Києва прибув тодішній ректор Саскачеванського університету, доктор *Роберт Бетт* з дружиною. Він заявив, що його Університет хотів би розпочати співпрацю з одним із західноукраїнських університетів. Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР (так воно тоді називалося) вирішило, що суб'єктом такої співпраці повинен бути Чернівецький університет. Повідомили ректора, професора *Костянтина Червінського*. Оскільки все треба було вирішувати швидко, а тоді прискорені темпи були характерними для всіх сфер суспільного життя, ректор негайно відрядив мене до Києва, чи то як наймолодшого за стажем декана, чи як керівника *ідеологічного*, як тоді вважалося, Історичного факультету, Якби там не було, у Києві в кабінеті заступника міністра вищої та середньої спеціальної освіти *Катерини Колосової*, яка курувала міжнародні зв'язки, мені довелося познайомитися з доктором *Беттом*. Він виявився напрочуд комунікабельною і щирою людиною. Оскільки я мав довідатися від нього, з чого він хотів би розпочати співробітництво, доктор *Бетт* без вагань заявив, що з української культури.

Під час розмови з доктором *Беттом* з'ясувалася причина його зацікавлення українською культурою до візиту в Україну. Декілька років перед тим Товариство *Україна* подарувало місту Саскатуну, де власне розташований Саскачеванський університет (його названо іменем провінції, хоча її столицею є інше місто – Реджайна, і там є свій університет), бронзову скульптуру *Лесі Українки*, яка проте через протести місцевої української громади проти прийняття *данайського дарунку*, не була встановлена у місті. Ясна річ, що канадські українці не протестували проти *Лесі Українки*, а лише у такий спосіб – проти поневолення України у тодішньому СРСР. Однак після того, як вляглися пристрасті, українська громада Саскатуну знайшла в особі доктора *Бетта* людину, котра пройнялася українською справою. Як він сам сказав, на нього справили глибоке враження високопатріотичні поезії *Лесі Українки*, з якими він познайомився у перекладі. Кінець-кінців пам'ятник установлено на університетському кампусі. У його відкритті

Чернівці, с. 103-131; Струк Н., Матвійчук О. (2005), *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників*, Світ успіху, Київ, с. 30-31.

³ Струк Н., Матвійчук О. (2005), *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників*, Світ успіху, Київ, с.17, 19.

⁴ Макар Ю. (2019), *Університети мого життя*, с. 283, 285, 295, 298, 299, 323 і ін.

⁵ Там само, с. 265 і ін.

брала участь делегація діячів культури з України, а доктора *Бетта* з дружиною запросили до Києва.

Після вичерпних розмов з доктором *Беттом* я повернувся до Чернівців, доповів ректорові *Червінському* про суть справи. Ректор доручив мені підготувати проект *Угоди*, про зміст якої ми попередньо з доктором *Беттом* домовилися. Він з дружиною прибув до Чернівців. Декілька днів обговорювалися деталі майбутньої співпраці. Гості знайомилися з Університетом, містом і областю. В ті часи діяли обмеження на пересування іноземців територією країни. Їх можна було знайти лише з т.зв. *об'єктами показу*. Це були *передові* колгоспи, виробничі підприємства, навчальні заклади та заклади культури. Крім *об'єктів показу*, як у тому випадку, так і потім, ми знайомили наших гостей не лише з ними, але й з видатними перлинами краю – природними і культурними, – не наносячи при цьому аж ніякої шкоди державним інтересам. Чи не вперше в нашому Університеті на пошану гостей 1 липня влаштували свято *Дня Канади*. А через декілька днів обидва ректори в урочистій обстановці, в присутності гостей і працівників Університету підписали *Угоду про співпрацю*, якій судилося пройти випробування часом і залишатися актуальною впродовж такого тривалого часу.

Особливістю *Угоди*, що продовжує діяти до вересня 2022 року, є те, що вона у часи ідеологічного протистояння на міжнародній арені, як тоді писалося, між *світом капіталізму і світом соціалізму*, базувалася на гуманітарній основі. На час її підписання серед вузів тодішнього Радянського Союзу лише Ленінградський університет співпрацював з канадським вузом – Карлтонським університетом в Оттаві. Але у тій співпраці були задіяні виключно представники точних наук. Була спроба налагодити таке співробітництво між Київським та Альбертським університетами. Проте, після неповернення із стажування додому одного з київських фізиків, що розцінювалося як *зрада батьківщині*, співпраця, не розвинувшись, відразу припинилася.

Отже доля розпорядилася так, що Чернівецький університет став з українського боку піонером співпраці українських університетів з канадськими. *Угода* передбачала взаємини у галузях навчальній, науковій та культурній. Неодмінною умовою з канадського боку була вимога обміну студентами. З позицій звичної між вузами співпраці – то цілком зрозуміла, невід'ємна умова її здійснення. Тим паче, серед студентів Саскачеванського університету було чимало канадських і навіть американських громадян українського походження. Це були нащадки наших співвітчизників, які в різні часи з економічних чи політичних мотивів залишили рідний край і влилися в поліетнічне суспільство Країни кленового листка або сусідніх США⁶.

Укладення *Угоди* дало поштовх тому процесові, який з плином часу перетворив Чернівецький університет на лідера у розвитку *Канадознавства і Українсько-канадської співпраці* серед університетів України. Згодом до неї приєднався Львівський, Київський університети, Києво-Могилянська і Острозька академії та інші виші України.

Перший досвід налагодження контактів

Реалізація *Угоди* розпочалася відразу після її підписання. Наступного року до Чернівців прибула група канадських студентів з 10 осіб, разом з керівничкою Кафедри української мови Саскачеванського університету *Ромою Франко*. Основною ж метою *Угоди* мав стати обмін студентами. Канадська сторона під безпосереднім впливом тамтешньої української громади намагалася використати нагоду для подальшого збереження української ідентичності у своєму середовищі, передусім серед молоді. Це з одного боку. З іншого ж – акція мала б відродити контакти українців обабіч океану, на жаль, втрачені через заборону радянською владою. Їх наявність суворо каралася як своєрідна *зрада батьківщини*⁷.

З обох боків не було сумніву, що обидва університети хотіли справді налагодити обмін студентами, що суттєво сприяло б не просто виконанню *Угоди*, а й поглибленню реальних молодіжних контактів, характерних для усього цивілізованого світу. На жаль, уже вкотре, Чернівецький університет міг замість студентів відряджати до Саскачеванського університету лише викладачів англійської та французької мов для підвищення їх фахового рівня. За тодішніх обставин це суттєво міняло характер обмінів, але, з іншого боку, відкривало можливість буковинським викладачам дійсно використати час перебування у Канаді для свого фахового зростання.

⁶ Макар Ю. (2011) «Розвиток Канадознавства в Чернівецькому університеті», *Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства 26-28 лютого 2010 року*, ЧНУ, Чернівці, с. 12-13.

⁷ Там само, с. 13.

Щоправда, до складу викладацьких груп, або в якості індивідуальних стажистів, нам вдавалося посилати й українських філологів, істориків, математиків, фізиків, економістів⁸.

З початком *горбачовської перебудови* з'явилася можливість відряджати до Канади студентів і аспірантів. Оскільки на той час серед радянських студентів владою не дуже заохочувалося вивчення іноземних мов, то серед перших наших посланців до Саскачеванського університету були студенти з Факультету іноземних мов, яких таки навчали іноземних мов. Слідом за ними подалися наші біологи і студенти інших спеціальностей. Процес не набув широкого розмаху, бо невдовзі розпався Радянський Союз⁹.

Згідно з *Угодою* обидві сторони повинні були знайти спільну тематику для наукових досліджень у різних галузях знань, насамперед у домовлених напрямках. Пошук тематики не представляв великих труднощів, оскільки міжлюдські стосунки закладалися ще з кінця XIX – початку XX століття. Проте проблема, як не прикро, часто ускладнювалася ідеологічними обмеженнями, які зобов'язували Чернівецький університет. Страховиськом не до подолання на перешкоді стояв *український буржуазний націоналізм*.

Канадська сторона пропонувала вивчати проблематику української історії на прикладі України і в самій Україні, що було б цілком природньо. Натомість, ми того не могли собі дозволити. Мені потрібно було відлітати навесні 1983 року на тримісячне стажування до Саскачеванського університету. До того часу слід було мати тему, яка була б сприйнятливою для канадської сторони і, само собою, ми могли б нею займатися. Виручив нас, у прямому розумінні слова, академік *Арнольд Шлепаков*, відомий на той час дослідник робітничого руху у США і Канаді, з великим запасом довіри з боку радянського керівництва. Він то й порадив мені тему *Роль національно-етнічних груп в освоєнні західних земель Канади*, хоч цілком зрозуміло, що при її обговоренні ми обидва чітко розуміли, що мова йтиме насамперед про українців у цьому важливому процесі для канадської державності – йдеться про освоєння величезних територій для розвитку землеробства, тваринництва, про будівництво шляхів сполучення, насамперед залізниць, ведення лісового господарства, видобутку корисних копалин тощо¹⁰.

По прибутті до Саскачеванського університету запропонував колегам тему. Вони з розумінням віднесли до проблеми її вибору. Ми чітко домовилися, що з усіх національних меншин Канади, які освоювали її Захід займатимемося переважно українцями. Мені були надані широкі можливості для збору відповідних матеріалів у провідних архівосховищах країни та бібліотеках, з чого я безумовно скористався, привізши до Чернівців матеріали у вигляді діафільмів і на паперових носіях з тодішнього Публічного (Національного) архіву Канади в Оттаві, з архівів провінцій Альберта, Манітоба, Саскачеван, а також ряд публікацій. Згодом, упродовж десятиліть документально-дослідницька база Чернівецького університету з *Канадознавства* постійно розширювалася і тепер є однією з найпотужніших в Україні з визначеної проблематики¹¹.

На матеріалах, зібраних у Канаді, з кінця 80-х років почали захищатися кандидатські і докторські дисертації аспірантів і докторантів Чернівецького університету. Першою з них виявилася робота *Олександра Сича* на тему *Слов'янська еміграція Австро-Угорщини в заселенні та освоєнні канадського Заходу (кінець XIX – початок XX ст.)*, захищена у вересні 1984 року. Ще до розпаду СРСР з канадської проблематики захистив також кандидатську дисертацію *Олександр Макар* на тему *Немарксистська історіографія українського поселення в Канаді*. Обидві роботи захищалися у Києві – перша у Київському університеті, друга – в Інституті історії АН УРСР. На той час ми ще не мали своїх спеціалізованих рад із захисту дисертацій. Як видно з назв робіт, перша відповідала повністю обраній темі спільних досліджень з канадською стороною. Наступна спрямовувалася вже виключно на українську проблематику у канадському суспільстві¹².

Якщо зважати, що роки співпраці Чернівецького університету до розпаду СРСР були часом її першим етапом, то у 80-х роках обидві сторони провели спільно конференції або взяли участь

⁸ Макар Ю. (2011) «Розвиток Канадознавства в Чернівецькому університеті», с. 14.

⁹ Там само.

¹⁰ Макар Ю. (2019), *Університети мого життя*, с. 293-295.

¹¹ Там само, с. 304-305, 329, 337, 339, 345-349 і ін.

¹² Макар Ю. ред. (2015), «Наукові праці, захищені під керівництвом професора Юрія Макара», *Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових праць*, т. 29-30, Чернівці, с. 82; Архів родини Макарів (невпорядкований).

у наукових форумах значно ширшого масштабу в обох країнах почергово. Так склалося, що я потрапив, перебуваючи на стажуванні у Саскачеванському університеті, на щорічний *Конгрес гуманітарних асоціацій канадських університетів* у 1983 році, який проходив в Університеті Британської Колумбії у Ванкувері і тривав зо два тижні. Я був зареєстрований учасником конференції *Канадської асоціації славістів*, але мав можливість відвідувати й інші. Виступив декілька разів у різних сесіях¹³.

З візитом-відповіддю наступного року в Чернівецькому університеті в роботі всесоюзної сесії за підсумками наукових досліджень, які в ті часи проходили раз на два роки в одному з міст СРСР, взяли участь колеги з Канади. Іншими словами, то була всесоюзна етнографічна конференція. Ми домоглися організації спеціальної секції *Етнічні та етнокультурні процеси в зарубіжних країнах*, до участі в роботі якої ми долучили наших колег з Канади. Прибули *Юрко Фотій* і *Леррі Беррон* з Саскачеванського університету і *Богдан Медвідський* з Альбертського. *Леррі Беррон* представляв місцевих індіанських науковців. Його діяльність цілком вписувалася в нашу спільну тему¹⁴.

Наступну за темою спільних досліджень конференцію провели у травні 1985 року в Саскачеванському університеті. Наші канадські колеги назвали її *Рання українська еміграція до Канади: погляд з обох боків океану*. З нашого боку в ній повинні були взяти участь п'ятеро осіб. Але, внаслідок втручання компетентних органів, доїхали лише двоє – *Юрій Макар* і *Любомир Михайлина*. Конференція відбулася протягом одного дня. З канадського боку виступали представники Саскачеванського, Манітобського та Альбертського університетів. Відбувся цікавий обмін думками. Спільно пожурилися через ідеологічні перепони, що перешкоджали відвертому дослідженню українських проблем загалом. Ця конференція замикала дослідження обраної проблематики, бо розпочиналася підготовка до столітнього ювілею поселення українців у Канаді¹⁵.

Тут доречно б згадати, що вивченню історії українців, в тому числі й в зарубіжних країнах, надзвичайно шкодила політика радянських властей, які будь-що намагалися розколоти *українське зарубіжжя*, насаджуючи т.зв. організації прогресивних українців. У Канаді така роль відводилася *Товариству об'єднаних українських канадців (ТОУК)*, яке мало протидіяти *Конгресові (попередньо - Комітетові) українців Канади*, який по Другій світовій війні став провідним національним згуртуванням українців¹⁶.

Нові горизонти розвитку Канадознавства у Чернівецькому університеті

Горбачовська перебудова й довгоочікуваний розпад СРСР докорінно змінювали характер нашої співпраці з канадськими колегами, як зрештою й зміст канадських досліджень, а в широкому розумінні – українсько-канадських взаємин як на міжлюдському, так і на міждержавному рівні.

Якщо розпочати з наукових досліджень, то на 1990-1991 роки припав пік відзначення 100-ліття українського поселення в Канаді. У відповідності з цим пройшли масові дійства у Львові, Чернівцях, у тому числі й наукові конференції в університетах тих міст, безумовно, за участю українських, і не тільки, вчених з Канади, які представляли університети Оттави, Манітоби, Саскачевану і Альберти. Визначною подією стала конференція у жовтні 1990 року в Чернівцях. Її проведенню передувало підписання 18 липня того ж року *Меморандуму про наукове і культурне співробітництво між Міністерством культури УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського Академії наук УРСР та Міністерством культури і багатокультурності провінції Альберта*¹⁷. У відповідності з документом під такою довгою назвою зазначалося, що спільно з «Історичним факультетом Чернівецького державного університету та музеями під відкритим небом Львова і Чернівців [українські підписанти] підготують і проведуть музейно-

¹³ Макар Ю. (2019), *Університети мого життя*, с. 313, 317-319 та ін.

¹⁴ Там само, с. 366.

¹⁵ Там само, с. 367, 369, 370.

¹⁶ Там само, с. 264, 273, 274, 275 і ін.

¹⁷ Там само, с. 398-399; Макар О., Білаш Р. (2002), «Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади», *Матеріали спільних конференцій*, Едмонтон, с. 371-374.

етнографічну конференцію, присвячену еміграції українців до Північної Америки наприкінці 19-го сторіччя»¹⁸.

У Чернівецькому університеті підготували і провели 23-25 жовтня 1990 року конференцію *Еміграція населення західноукраїнських земель до Північної Америки на рубежі XIX-XX століть. Її роль в освоєнні канадського Заходу*. У її роботі взяли участь представники наукової громадськості з України, Канади та Бразилії. Україну представляли близько 30 осіб з Чернівців, Львова, Києва і Тернополя. Понад половина з них презентувала наукові здобутки Чернівецького університету. Канадську сторону представила делегація на чолі з міністром культури і багатокультурності Альберти *Датом Меїном*. До її складу входили вчені з Едмонтону, Вінніпегу і Торонто.

Меморандумом передбачалася поїздка до місцевості, звідки достовірно відомі особи дісталися Канади у 1891 році. Це село Небилів теперішнього Рожнятівського району Івано-Франківської області. Ще влітку 1990 року, після проголошення *Декларації незалежності України*, Україну сколихнула хвиля ейфорії свободи, яка розпочалася з західних областей. З підпілля вийшла *Українська греко-католицька церква*, формувалася нова *Православна церква* в особі *Київського патріархату* і відроджувалася *Українська автокефальна православна церква*, розпочалося масове знесення символів тоталітаризму. Все це не пройшло повз увагу наших гостей з Канади¹⁹.

У відповідь, уряд провінції Альберта провів 17-20 травня 1991 року в Едмонтоні конференцію, запросивши на неї науковців з Києва, Львова і Чернівців. Її назва звучала *Міграція українців до Західної Канади після 1891 року: ювілейна конференція*. З Едмонтону, Оттави, Торонто, Вінніпегу і Саскатуну у ній взяли участь 20 осіб. То вже був час, коли Радянський Союз доживав свої останні місяці. Тому остаточну кількість учасників з України ми довідалися лише при її відкритті. Різними шляхами нас прибуло 14 осіб – 6 з Києва і по 4 з Чернівців та Львова, а двоє чернівчан вже були у Канаді. Українську делегацію урочисто прийняли у провінційному уряді. Конференція, як і у Чернівцях, пройшла на піднесенні, відбулося 13 сесій, на яких обговорили широке коло питань, тепер вже не оглядаючись на ідеологічні перепони. Згодом, щоправда з запізненням, матеріали опублікували²⁰.

Отаким чином, вже остаточно завершилося дослідження теми, погодженої 1983 року Чернівецьким і Саскачеванським університетами і закріпленої міжурядовими чинниками України і провінційною владою Альберти.

З розпадом Радянського Союзу зжила себе монополія Чернівецького університету на стосунки з канадськими університетами. Але це нас аж ніяк не засмучує. Питання обміну студентами, здобувачами наукових ступенів, викладачами різних рівнів вирішує кожен університет самостійно, без потреби озиратися, чи хтось не казатиме, що можна робити, а чого ні. Тяга канадської молоді, прищеплена їй батьками, дідами і прадідами до долі українців і України, завжди була їй притаманна. Усі покоління канадських українців вважають себе причетними до здобуття Україною незалежності і намагаються й надалі допомагати їй у розбудові державності. Це здійснюється і на рівні міждержавних відносин, і у міжлюдських стосунках, зокрема через громадські організації. Провідну роль у цьому процесові відіграє КУК, який є однією з найважливіших ланок *Світового конгресу українців*.

Що ж стосується міжвузівських відносин, то тепер діють угоди канадських університетів з багатьма українськими – Київським, Львівським та іншими. Наявність тих контактів допомагає канадським українцям у збереженні своєї *національної ідентичності*, що, у свою чергу, суттєво впливає на міждержавні стосунки Канади з Україною.

Остання декада минулого століття, якщо говорити про взаємини Чернівецького університету з канадськими університетами, ознаменовувалася опрацюванням нових форм взаємодії. На чільне місце, поряд із співпрацею з Саскачеванським університетом, висунулися взаємини з *Канадським інститутом українських студій* Альбертського університету. Тут, зокрема, закладені меморіальні *фонди Тоеодоти та Івана Климів, Ірини та Миколи Суховерхських*, відсотки від

¹⁸ Макар О., Білаш Р. (2002), *Вказ. пр.*, с. 371.

¹⁹ Макар Ю. (2019), *Університети мого життя*, с. 398-400.

²⁰ Макар О., Білаш Р. (2002), «Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади», *Матеріали спільних конференцій*, Едмонтон, 392 с.

яких використовуються для покриття видатків на навчання та наукову діяльність у Чернівецькому університеті. З Фонду *Петра Малофія*, згідно з його волею, надаються заохочувальні стипендії для студентів зі Снятинського району Івано-Франківської області, звідки походив сам Фундатор²¹.

Протягом першої декади незалежності України закладено *Канадську бібліотеку* з книжкових надходжень від Саскачеванського університету, КІУСу, інших канадських університетів, від *Українсько-канадського архіву-музею Альберти*, провінційних відділень КУКу, від багатьох приватних осіб. Крім того, продовжувався збір архівних матеріалів нашими науковцями у сходах Канади, України, інших держав з проблем *Канадознавства* і *Українсько-канадських стосунків*. Усе, разом узятє, дозволило створити потужну базу для поглиблення у даній галузі наукових досліджень і виховати цілу плеяду канадознавців, не лише у Чернівецькому університеті, але й у інших наукових центрах України.

Центр канадських студій

Чвертьвіковий досвід впровадження *Канадознавства* до навчального процесу і наукових досліджень привели нас до думки про доцільність організаційного структурування процесу. Внаслідок тривалих роздумів створено *Центр канадських студій імені Рамона Гнатишина*, відкриття якого відбулося 2005 року як загальноуніверситетської структури на базі Кафедри міжнародних відносин. Очолив його доцент *Віталій Макар*, який на той час мав чималий *доробок* у галузі *Канадознавства* і значний досвід співпраці з канадськими колегами²². До слова, у наступні роки з'явилися центри – американських, польських та румунських студій.

Створення ЦКС дозволило з'єднати навчальну і наукову роботу в галузі *Канадознавства* в одне ціле з використанням достатньої джерельно-літературної бази, технічних засобів навчання, а що не менш важливо – залучити до цієї справи колег з Канади, передусім із Саскачеванського університету. Протягом добрих десяти років до ЦКС йшов масовий потік літератури з Канади, у тому числі й періодики. Згідно з домовленостями тривалий час Саскачеванський університет надсилав своїх випускників магістратури, які протягом весняного семестру викладають англійською мовою нашим студентам-міжнародникам курси про суспільно-політичний розвиток Канади, її державний устрій, партійно-політичну систему тощо. ЦКС формує для них групи з 10-15 осіб, які обирають вивчення цих курсів. Після завершення навчання гостьовий викладач оцінює знання слухачів. Оцінки зараховуються студентам нарівні з іншими навчальними дисциплінами. Крім того, гості з Канади допомагають в облікові та впорядкуванні *Канадської бібліотеки*²³.

Далі варто ще раз звернути увагу на розвиток у ЧНУ протягом минулих сорока років *Канадознавства* як напряму наукових досліджень, про що вже децю вище сказано вище, зокрема про захист перших дисертаційних досліджень. Із набуттям Україною незалежності процес, безумовно, суттєво поглибився. Він охопив і тематику, пов'язану з іншими суспільно-політичними процесами у Країні кленового листка у тому й впливові політики *багатокультурності* на долю інших мешканців країни, крім українців.

Якщо загалом, то захищено декілька докторських дисертацій в галузі історичних, політичних наук, а також педагогіки. Зокрема, *Олександр Сич* став доктором історичних наук, захистивши 1994 року, вже у вченій раді Чернівецького університету, роботу на тему *Імміграція та її місце в соціально-економічному розвитку Канади (1900-1939 рр.)*. Згодом два викладачі кафедри міжнародних відносин – *Тарас Лукул* і *Олег Козачук* захистили докторські роботи у спеціалізованій вченій раді Чернівецького університету з політичних наук. Перший розкрив тему *Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення*. Другий дослідив широку тему *Національне питання у внутрішній політиці США та Канади: порівняльний аналіз*. Тепер завершив дослідження теми *Формування, розвиток та перспективи двосторонніх відносин України та Канади Віталій Макар*.

Серед кількох десятків кандидатських дисертацій, захищених здебільшого з політичних наук, *Сергій Федуняк*, нинішній доктор політичних наук, професор Кафедри міжнародних відно-

²¹ Архів родини Макарів.

²² Там само; Макар Ю. (2011) «Розвиток Канадознавства в Чернівецькому університеті», *Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства 26-28 лютого 2010 року*, ЧНУ, Чернівці, с. 17.

²³ Архів родини Макарів.

син, дослідив тему *Релігійні конфесії і громадсько-політичні організації українців Канади (1891-1914)* з історичних наук у 1994 році. Також з історичних наук у 2003 році захистив роботу *Сергій Рудик*, нинішній депутат Верховної Ради України, на тему *Процес переселення українських біженців і переміщених осіб до США і Канади після другої світової війни (1945-1953 рр.)*. Того ж року, тодішній викладач кафедри політології та соціології *Павло Катеринчук* завершив дослідження теми *Еволюція канадського федералізму та проблема Квебеку (80-і – 90-і роки ХХ століття)*, здобувши ступінь кандидата політичних наук²⁴. Роком пізніше *Віталій Макар* захистив роботу *Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади* і опублікував через рік однойменну монографію з залученням копій ряду важливих документів²⁵.

Серед кандидатських робіт наступних років назвемо лише декілька, щоб не займатися простим їх переліком. Це знову ж таки роботи з політичних наук, підготовлені на Кафедрі міжнародних відносин. Для прикладу, *Іванна Макух-Федоркова* висвітлила тему *Становлення та утвердження соціальної держави в Канаді (30-і – 60-і рр. ХХ ст.)*, *Валентина Богатирець – Канадська багатокультурність: політичний досвід і суспільна практика (національний і глобальний виміри)*, *Юля Мартинюк – Українська західна діаспора: основні напрями суспільно-політичної діяльності (на прикладі США і Канади)*. *Олег Козачук – Корінне населення в державній політиці Канади*, *Юля Луцкова (Балицька) – Суспільно-політична діяльність Конгресу українців Канади*, *Іван Патарак – Суспільно-церковні відносини в українській громаді Канади*, *Віталій Запранюк – Партиїно-політична система сучасної Канади*, *Анна Ноголь – Участь Канади в миротворчій діяльності ООН*²⁶.

З названих вище тем досліджень окремих науковців можна зробити висновок про канадознавчу проблематику, якою займаються на Факультеті історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ. Належить підкреслити також, що більшість з названих тем опрацювали, або й продовжують ними займатися вихованці Кафедрі міжнародних відносин, частина з яких отримала гранти від *Канадського інституту українських студій*.

Зацікавленість канадознавчою проблематикою формується ще зі студентської лави. Крім викладачів, гостей з Канади ряд канадознавчих курсів викладають наші викладачі. Студенти-історики, міжнародники, політологи пишуть курсові, магістерські роботи, а також конкурсні роботи, виступають з доповідями на конференціях і симпозіумах на канадознавчу тематику.

Якщо ж повернутися до викладачів, то вони, зокрема *Віталій Макар*, *Тарас Лукул* разом зі своїми аспірантами беруть участь у міжнародних конференціях канадознавців у багатьох європейських країнах – Австрії, Німеччині, Польщі, Румунії, Словаччині тощо.

Яскравим свідченням розвитку *Канадознавства* у Чернівецькому університеті є проведення Центром канадських студій, спільно з канадськими колегами двох конференцій з даної проблематики – у 2010 та 2019 роках²⁷.

Заключення

Сучасні Чернівці – то центр однойменної області України, у минулому столиця усієї Буковини, яка свого часу поряд з Галичиною і Закарпаттям, дала перших українських поселенців на американському континенті. Буковинці, поряд з галичанами, впродовж десятиліть підтримували контакти зі своїми родинами, які осіли в Канаді. З приходом радянської влади до краю, ті контакти обірвалися. Підписання *Угоди* про співпрацю між Чернівецьким і Саскачеванським університетами якимось чином символізувало відновлення примусово обірваних контактів українців обабіч Атлантичного океану.

У зв'язку з тодішніми умовами, коли укладалася *Угода*, Чернівецький університет певний час єдиний серед українських університетів мав можливість розвивати у себе *Канадознавство*,

²⁴ Архів родини Макарів.

²⁵ Макар В. (2006) *Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади*, Прут, Чернівці, 284 с.

²⁶ Див.: Макар Ю., Струтинський В., Коврик-Токар Л., Богатирець В., Кіян Л. ред. (2017), *Кафедра міжнародних відносин*, Технодрук, Чернівці.

²⁷ Богатирець В., Бурдяк В., Добржанський О. ред. (2011), *Канадознавство, Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства, 26-28 лютого 2010 року*, ЧНУ, Чернівці; Гатрич В. ред. (2019), «Конференція «Канада-Україна: минуле, сучасне, майбутнє», *Університетський вісник*, вип. 2, 2019, с. 11.

що зробило його піонером дослідження канадознавчої проблематики в Україні, а загалом й відновлення міжлюдських українсько-канадських взаємин, що є певним внеском Чернівецького університету у розвиток міждержавних стосунків, завдяки українським переселенцям до Країни кленового листка.

Станом на сьогоднішня буковинські вчені-суспільствознавці, завдяки співпраці з канадськими науковцями, створили надійну базу для канадознавчих досліджень, належним чином готують собі надійну зміну, впровадивши канадську проблематику до навчального процесу.

Список джерел

1. Архів родини Макарів (невпорядкований).
2. Богатирець В., Бурдяк В., Добржанський О. ред. (2011), *Канадознавство, Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства, 26-28 лютого 2010 року*, ЧНУ, Чернівці.
3. Гатрич В. ред. (2019), «Конференція «Канада-Україна: минуле, сучасне, майбутнє», *Університетський вісник*, вип. 2, 2019, с. 11.
4. Макар В. (2006) *Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади*, Прут, Чернівці.
5. Макар О., Білаш Р. (2002), «Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади», *Матеріали спільних конференцій*, Едмонтон.
6. Макар Ю. (2011) «Розвиток Канадознавства в Чернівецькому університеті», *Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства 26-28 лютого 2010 року*, ЧНУ, Чернівці, с. 12-18.
7. Макар Ю. ред. (2015), «Наукові праці, захищені під керівництвом професора Юрія Макара», *Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових праць*, т. 29-30, Чернівці, с. 81-84.
8. Макар Ю. (2019) «Мій перший Ректор в Чернівцях», *Ректор Червінський. До сторіччя від дня народження*, ЧНУ, Чернівці, с. 103-131.
9. Макар Ю. (2019), *Університети мого життя. Спогади*, Технодрук, Чернівці.
10. Макар Ю., Струтинський В., Коврик-Токар Л., Богатирець В., Кіян Л. ред. (2017), *Кафедра міжнародних відносин*, Технодрук, Чернівці.
11. Струк Н., Матвійчук О. (2005), *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників*, Світ успіху, Київ.

References

1. Arkhiv rodyny Makariv (nevporiadkovanyi).
2. Bohatyrets V., Burdiak V., Dobrzhanskyi O. red. (2011), *Kanadoznavstvo, Materialy Pershoi mizhnarodnoi konferentsii z Kanadoznavstva, 26-28 liutoho 2010 roku*, ChNU, Chernivtsi.
3. Hatriych V. red. (2019), «Konferentsiia «Kanada-Ukraina: mynule, suchasne, maibutnie», *Universytetskyi visnyk*, vyp. 2, 2019, s. 11.
4. Makar V. (2006) *Sotsialno-politychna intehratsiia ukraintziv u polietnichne suspilstvo Kanady*, Prut, Chernivtsi.
5. Makar O., Bilash R. (2002), «Mihratsiini rukhy z Zakhidnoi Ukrainy do Zakhidnoi Kanady», *Materialy spilnykh konferentsii*, Edmonton.
6. Makar Yu. (2011) «Rozvytok Kanadoznavstva v Chernivetskomu universyteti», *Materialy Pershoi mizhnarodnoi konferentsii z Kanadoznavstva 26-28 liutoho 2010 roku*, ChNU, Chernivtsi, s. 12-18.
7. Makar Yu. red. (2015), «Naukovi pratsi, zakhyshcheni pid kerivnytstvom profesora Yuriiia Makara», *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu. Zbirnyk naukovykh prats*, t. 29-30, Chernivtsi, s. 81-84.
8. Makar Yu. (2019) «Mii pershyi Rektor v Chernivtsiakh», *Rektor Chervinskyi. Do storichchia vid dnia narodzhennia*, ChNU, Chernivtsi, s. 103-131.
9. Makar Yu. (2019), *Universytety moho zhyttia. Spohady*, Tekhnodruk, Chernivtsi.
10. Makar Yu., Strutynskyi V., Kovryk-Tokar L., Bohatyrets V., Kiiian L. red. (2017), *Kafedra mizhnarodnykh vidnosyn*, Tekhnodruk, Chernivtsi.
11. Struk N., Matviichuk O. (2005), *Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha. Imena slavykh suchasnykh*, Svit uspikhu, Kyiv.